

FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ
ISTORIE, CIVILIZAȚIE, CULTURĂ

Istoria demografică a satelor
Mărtiniș și Merești

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. PÁL JUDIT

Student-doctorand:

LAKATOS SÁNDOR

2020

Lakatos Sándor: Istoria demografică a satelor Mărtiniș și Merești

Cuvinte cheie: *istorie demografică, reconstituirea familiei, Transilvania, Merești, Mărtiniș, registre parohiale, analize nominative și nenominative*

CUPRINS

Recunoașteri

Lista tabelelor și cifrelor

Introducere. Scopurile și delimitarea temei de cercetare

I. Parohiile examinate

I.1. Prezentare generală a regiunii Homorod

I.1.1. Merești

I.1.2. Mărtiniș

I.2. Familii de patroni din Mărtiniș

II. Prezentarea surselor utilizate și a metodelor de analiză

II.1. Resurse utilizate în cercetare

II.1.1. Despre registrele bisericii

II.1.2. Despre registrele de familie ale parohiilor

II.1.3. Despre registrele de stare civilă de stat

II.1.4. Despre recensămintele transilvănene din perioada 1786–1941

II.2. Metode utilizate în studiu

II.2.1. Demografia istorică

II.2.2. Metoda reconstrucției familiei

II.2.2.1. Dezvoltarea și diseminarea metodei de cercetare

II.2.2.2. Aplicarea metodei în cercetările publicate în limba maghiară

II.2.3. Prelucrarea datelor din registre

II.2.3.1. Etichetarea înregistrărilor

II.2.3.2. Subiecte de cercetare de tip ne nominativ

II.2.3.3. Întocmirea fișelor de familie

II.2.3.4. Analize de tip nominativ

II.2.4. Organizarea și procesarea datelor într-o bază de date computerizată

II.2.5. Metoda tabelului mortalității și analiza istoricului evenimentelor (event history analysis), metode complementare în reconstituirea familiei

III. Analize ne nominative

III.1. Indicatorii reproducerii naturale în satele studiate

III.2. Născuții vii și morți, mortalitatea infantilă între 1830 și 1939

III.3. Natalitatea gemenilor, 1780–1939

III.4. Cei născuți morți, 1895–1939

III.5. Examinarea registrelor de mortalitate, 1830–1939

III.6. Caracteristici generale ale căsătoriei

III.7. Endogamia și exogamia regională și cea religioasă

III.7.1. Exogamia regională

III.7.2. Exogamia religioasă

III.8. Caracteristicile nupcialității

III.9. Utilizarea prenumelor și prenumelor în satele studiate

III.10. Sezonalitatea căsătoriilor între 1800 și 1940

III.10.1. Relația dintre sezonalitatea căsătoriilor și economie

III.10.2. Modificări în normele bisericești

III.10.3. Concluzii

IV. Analize nominative

IV.1. Văduvia și recăsătoria între 1830 și 1939

IV.1.1. Organizarea datelor de analiză

IV.1.2. Examinarea văduviei

IV.1.3. Rezultatele analizei

IV.1.4. Șansele de recăsătorie a persoanelor văduvite

IV.1.5. Despre fenomenul divorțului

IV.1.6. Concluzii

IV.2. Situația populației satelor Merești și Mărtiniș din perspectiva datelor recensământului bisericesc unitarian din 1868

IV.2.1. Ideea de bază și scopul studiului

IV.2.2. Contextul și istoricul recensământului bisericesc unitarian din 1868

IV.2.3. Structura populației conform recensământului oficial din 1869

IV.2.4. Structura de vârstă / arborele de vârstă al populației, 1868-1941

IV.2.5. Analiza situației ocupațiilor

IV.2.6. Structura familiilor în lumina datelor din recensământul bisericesc unitarian din 1868

IV.2.7. Concluzii

IV.3. Confirmarea ca eveniment de viață familială și comunitară din perspectiva reproducerii demografice din Secuime

IV.3.1. Ideea de bază și scopul studiului

IV.3.2. Tradiția confirmației

IV.3.3. Surse și datele analizei

IV.3.4. Particularități ale grupului studiat și examinarea cursului evenimentelor de viață

IV.3.4.1. De la botez la confirmare

IV.3.4.2. Despre mortalitatea tinerilor

IV.3.5. Despre școlile bisericești

IV.3.6. Familia de origine: părinți și frați

IV.3.7. Căsătoria

IV.3.8. Copii care realizează reproducția efectivă

IV.3.9. Apartenența confesională a generației urătoare

IV.3.10. Concluzii

V. Despre minoritățile confesionale greco-catolice și baptiste din regiunea Homorod

V.1. Introducere

V.2. Despre populația de origine română a satelor studiate

V.3. „Revizuirea” asimilării confesionale în anii 1930 și situația demolării bisericilor din anul 1940 în satele Mărtiniș și Merești

V.4. Apariția confesiunii baptiste în Secuime și în regiunea Homorod

VI. Pe urmele familiei Daradics din Homoródszentmárton - un studiu de caz

VI.1. Introducere

VI.2. Despre originea numelui Daradics

VI.3. Membrii familiei Daradics în registrele satului Mărtiniș

VI.4. Mormintele de cimitirului Bükkfalva și schimbările de confesie a generațiilor

VI.5. Familia Daradics în deceniile interbelice

VI.6. Bükkfalva astăzi și familia Daradics în prezent

VI.7. Concluzii

VII. Sumar și concluzii

Surse utilizate și referințe citate

Rezumatul tezei de doctorat

În această lucrare am prezentat rezultatele cercetărilor realizate pe tema istoriei demografice a două sate cu populația majoritară de etnie maghiară aparținând religiilor protestante unitariană și reformată din județul Harghita. Cercetarea este bazată pe datele registrelor parohiale și ale registrelor civile din secolele XIX – XX. Datele satelor Mărtiniș și Merești au fost prelucrate conform regulilor metodei de reconstituire a familiei. Lucrarea are la bază un model de cercetare publicat în anul 2013 de către demograful maghiar Levente Pakot. Urmând această metodă de lucru, am organizat datele de stare civilă într-o bază de date informatică, realizând conexiunea interactivă a datelor provenite din registrele de stare civilă, întocmind astfel fișe de familie care însumează datele disponibile ale familiilor care au trăit în comunitățile examinate. În studiu este vizată perioada dintre anii 1780–1940, însă în cazul unor teme de cercetare am modificat perioada studiată, în funcție de calitatea registrelor.

În primă fază am realizat analize nenominative, iar în a doua fază am realizat analize de tip nominativ. Precedând prezentarea rezultatelor analizelor în cadrul unui capitol introductiv am prezentat regiunea Homorod, în special datele istoriei locale a satelor Mărtiniș și Merești cu precădere perioada secolelor XVIII–XX, precum și impactul familiilor de nobili care au dominat regiunea, în special satul Mărtiniș. Prezentând sursele, metodele de analiză și caracteristicile sociale, economice, culturale și bisericești ale comunității, am evidențiat asemănările și diferențele dintre cele două comunități vecine. Pe baza caracteristicilor prezentate și a numărului de date disponibile în cele două sate, în unele cazuri am considerat a fi mai favorabilă analizarea comasată a datelor celor două sate, în alte cazuri am considerat a fi justificată analizarea separată a datelor celor două comunități. Cercetarea nu este una completă. Din cauza constrângerilor de timp, a limitelor de conținut impuse, precum și din cauza calității variabile a registrelor nu am reușit să realizez examinarea tuturor aspectelor indicate de metodologia de cercetare și a oportunităților ivite pe parcursul procesului de cercetare.

În cadrul capitolului II.1. dedicat prezentării surselor cercetării am prezentat în detaliu particularitățile și locațiile acestora. Principalele surse ale cercetării sunt registrele bisericii unitariene și reformate precum și cele civile utilizate pentru înregistrarea celor trei evenimente de viață de bază: nașterea, căsătoria și decesul. Baza de date realizată prin metoda reconstituirii familiei este bazată în principal pe aceste registre parohiale. Datele minorității confesionale greco-catolice sunt preluate în baza de date din puținele documente fragmentare disponibile. Acest set de date este completat de registrele de conversie, confirmare, de vaccinare și de cărțile

de familie. Datele de recensăminte oficiale și cele confesionale sunt, de asemenea, surse adiționale importante.

La originea introducerii în folosință a registrelor parohiale din secolul al XVIII-lea putem presupune a fii motive apologetice ale comunităților din satele studiate. După Reforma din secolul al XVI-lea, ambele sate s-au convertit la religia unitariană. Satul Mărtiniș a fost în continuare centrul eclesiastic al satelor mici din jur. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, parohia reformată din Mărtiniș a fost promovată cu ajutorul unei familii de nobili care patrona Biserica Reformată pentru a deveni parohie independentă. Primele registre unitariene și reformate au fost introduse în administrația parohială locală în aceeași perioadă în care unele măsuri au ținut consolidarea confesiunii reformate în microregiune. Cel mai vechi registru unitarian din Mărtiniș a fost pus în folosință în anul 1777. Registrul conține toate cele trei tipuri de date, în ordine cronologică. De la sfârșitul anilor 1830 datele se regăsesc în volume separate. O parte a acestor registre se află în arhivele parohiale, altele se află azi în colecția de registre bisericești a Direcției Județene Harghita din Arhivele Naționale. Primul registru al confesiunii reformate din Mărtiniș datează din 1779, se află de asemenea în fondul Arhivelor Naționale.

Primul registru unitarian din Merești a fost utilizat între 1762 și 1830, dar conține date începând din 1737. Datele timpurii au fost introduse în registru pe baza consemnărilor preoților anteriori. Registrele comunității din Merești în perioada 1830 și 1914 sunt de asemenea păstrate în colecția registrelor parohiale din cadrul Direcției Județene Harghita a Arhivelor Naționale. Pe parcursul construcției bazei de date, am folosit în primul rând datele registrelor prezentate. Pentru perioada 1895–1940, am acordat prioritate registrelor civile, datorită calității superioare a datelor. În situații de neclaritate, am folosit în continuare și sursele bisericești. Registrele de stat folosite din octombrie 1895, se regăsesc azi în arhivele primăriilor comunale. De la data impunerii registraturii uniformizate civile, calitatea datelor a crescut semnificativ, un mare avantaj ale acestora fiind faptul că conține datele tuturor persoanelor indiferent de apartenența confesională.

Până în prezent, literatura de specialitate nu a pus accent pe registrele de familie bisericești. În cadrul parohiilor protestante din Transilvania, registrele de familie au fost introduse în jurul sfârșitului secolului XIX. Avantajul unui registru funcțional de familie este că poate conține mai multe date laolaltă pentru o singură persoană, iar relațiile de familie sunt, de asemenea, relativ vizibile din înregistrări. Utilizarea sursei reduce șansele de reconstituire eronată. Registrele de familie conțin adesea consemnări despre persoana în cauză, de exemplu în situația în care cineva a plecat din sat ca urmare a căsătoriei, sau a întemeiat o nouă familie, care este înregistrată pe o pagină indicată. Registrul de familie unitarian din Mărtiniș a fost pusă

în folosință în anul 1901, primul volum al cărții reformate încă din 1875 iar al doilea volum al registrului reformat în 1938. Registrul de familie unitarian din Merești are două volume, azi însă este disponibil doar cel de-al doilea volum, acesta fiind introdus în anul 1929. De asemenea, este important să menționăm cartea de familie greco-catolică care conține date despre parohia Aldea, cu enoriași din Aldea, Merești și Lueta, și care a fost introdus la mijlocul anilor '30.

În ceea ce privește metoda de cercetare, în capitolul II.2. dedicat surselor și metodelor de cercetare am prezentat istoricul dezvoltării și răspândirii metodei de cercetare. În 1953, demograful francez Louis Henry a publicat primul său articol despre metoda de reconstituire a familiei în revista *Population*. Noutatea metodei sale constă în analiza datelor de stare civilă cu metode de analiză tipice demografiei. În aceeași perioadă, istoricul Pierre Goubert, ca răspuns la un articol publicat de Henry, și-a publicat în revista *Annales* propriile idei și experiențe pe această temă. În anii '60, Henry și Goubert au lucrat în paralel. Metoda reconstituirii familiei ca metodă de cercetare a fost în cele din urmă dezvoltată de Louis Henry, el fiind azi recunoscut ca inițiatorul metodei. În primele sale cercetări, Henry a dorit să analizeze apariția timpurie a controlului nașterii. În monografia sa din 1956 despre familiile burgheze protestante din Geneva, el a examinat fenomenul controlului nașterilor folosit în căsătorii din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. În 1956 a elaborat împreună cu Michel Fleury un manual privind metodologia datelor din registrele parohiale, iar în 1958, împreună cu Étienne Gautier, a pus în practică metodologia manualului prin prelucrarea datelor populației regiunii Crulai din Normandia. Ipotezele originale ale lui Henry, privind fertilitatea naturală și reglementată, au rezultat înțelegerea faptului că există componente demografice complexe în problema reglementării fertilității, cum ar fi de exemplu perioadele de interdicție religioasă, durata alăptării, controlul voluntar al nașterilor și așa mai departe. Înființarea institutelor naționale de cercetare demografică în țările Europei de Vest încă din anii 1960 a oferit un cadru instituțional pentru metoda de cercetare. Pas cu pas, metoda de cercetare a devenit din ce în ce mai elaborată și a primit tot mai multă atenție internațională.

Metoda se bazează pe date din registrele confesionale și poate constitui baza cercetărilor istorice micro-regionale de tip monografic. Tipurile de analize nenominative pot fi completate cu analize nominative prin organizarea datelor pe fișe de familie. Astfel se creează posibilitatea de a examina în profunzime caracteristicile sociale ale uneia sau a mai multor comunități sătești și să se evidențieze în detaliu procesele demografice. Metoda este aplicabilă populațiilor mai mici, experiența a arătat că este dificil de implementat în cazul comunităților de dimensiuni mari și nu este eficientă. Metoda se bazează în mod tradițional pe înregistrările căsătoriilor,

coloana vertebrală a reconstituirii fiind datele de căsătorie. Fișele de familie pot fi create prin legarea datelor de căsătorie cu datele de naștere și de deces. Metoda de reconstrucție a familiei a avut un proces de dezvoltare continuă. Posibilitățile de conectare și procesare a datelor au fost facilitate și extinse semnificativ prin aplicarea metodei pe baze de date computerizate. Fișele de familie anterioare realizate pe bază de hârtie au fost înlocuite, și astăzi, baza de date de cercetare este creată folosind un sistem interactiv de conectare a înregistrărilor și tehnici de gestionare a datelor pe calculator. În acest fel, putem analiza datele unei generații, dar putem crea o bază de date care vizează analizarea longitudinală a chiar mai multor generații.

În capitolul II.2.2.2. am prezentat autorii și publicațiile apărute în limba maghiară în legătura cu metoda de cercetare abordată. În literatura de cercetare publicată în limba maghiară rezultatele de analiză a lui Zoltán Kováts, Alfréd Moess, Dezső Dányi, Erik Fügedi, Rudolf Andorka, Tamás Faragó, Péter Óri, Gyula Benda și Levente Pakot sunt cele mai importante din domeniu. În Europa Centrală, metoda de cercetare a fost preluată începând cu anii 1980 de cercetătorii maghiari, prin publicațiile sociologului Rudolf Andorka și a colegilor săi. În 1988, Andorka a publicat un manual despre metoda reconstituirii familiei, care este folosit și astăzi. Din punct de vedere al aplicării practice a metodei, este important să menționăm studiile de caz ale lui Rudolf Andorka realizate pe datele comunităților din Ormánság, Pócsmegyer, Átány și cercetarea lui Gyula Benda realizată pe datele populației din Keszthely. Aplicarea metodei de cercetare pe datele comunității maghiare din Transilvania poate fi atribuită în primul rând demografului Levente Pakot. În studiile sale publicate în limbile maghiară, română și engleză, el a analizat datele populațiilor Ighiu, Viștea din județul Cluj, Căpâlnița și Vlăhița dar și Lueta și Merești din județul Harghita.

Este important de menționat aici că studiile demografice istorice legate de Transilvania în limba română au fost conduse de prof. dr. Bolovan Ioan de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca încă din anii 2000. Analize în ceea ce privește modernizarea și căsătoriile mixte au fost realizate de istoricul Crăciun Bogdan pe registre săsești și românești din Transilvania. În sfârșit, menționăm proiectul Historical Population Database of Transylvania (HPDT) realizat în perioada 2014 și 2017, proiect care a avut ca scop crearea unei baze de date de cercetare în conformitate cu standardele internaționale din surse de registre referitoare la Transilvania pentru perioada 1850-1914. Baza de date a fost construită în sistemul *Intermediate Data Structure* (IDS), iar conținutul parțial este disponibil pe internet. Mai multe studii au fost publicate recent cu primele rezultate ale proiectului pe scară largă. În cadrul proiectului a fost creată o bază de date având 350 de mii de înregistrări. Dintre cercetătorii tineri, menționăm numele Elenei Crinela Holom, Oana Sorescu-Iudean și Mihaela Hărăguș, ale căror rezultate

publicate sunt menționate și în această disertație. Trebuie remarcat faptul că, deși proiectul pe scară largă se dorește să fie reprezentativ pentru registrele referitoare la Transilvania din perioada 1850–1940, din păcate regiunea Ținutului Secuiesc este integrată, doar în ceea ce privește câteva comunități din județul Mureș.

În conceptul structural al lucrării am încercat prelevarea celor două metode de analiză, cele nenominative și nominative, precum și evidențierea celor trei tipuri de înregistrări, adică cele trei evenimente de bază ale vieții: nașterea, căsătoria și decesul. Un aspect la fel de important a fost examinarea și prezentarea culturii ecleziastice a comunităților examinate. Cu toate acestea, întrucât punctul de pornire al metodei de reconstituire a familiei este căsătoria dintre două persoane, în analizele prezentate acest eveniment predomină.

În capitolul III. al disertației dedicată seriei de analize nenominative, ca primă etapă am examinat indicatorii de reproducere naturală. Pe parcursul secolului al XIX-lea, numărul nașterilor din satele studiate a crescut constant, dar în prima decadă a secolului al XX-lea se observă o scădere ușoară. Pe lângă această creștere a numărului de nașteri, am observat și rate mari de mortalitate. În ceea ce privește decesele, se observă o fluctuație, care se explică prin crize epidemiologice ivite în această perioadă. Numărul nou născuților scăzut la un minim dramatic în jurul anilor primului război mondial, la sfârșitul perioadei examinate arată o nouă tendință ascendentă. Botezul copiilor a avut loc în primele zile / săptămâni după naștere. Intervalul dintre naștere și botez a crescut ușor la mijlocul secolului al XX-lea. Referitor la numărul nou născuților decedați se observă omiterea voluntară a înregistrării cazurilor. Din datele disponibile am calculat o medie de 13 miimi, număr care în raport cu media observată pe teritoriul Ungariei din această perioadă pare a fi unul real, mai ales dacă avem în vedere numărul mare al mortalității infantile observată în regiunea Ținutului Secuiesc în aceeași perioadă. În ceea ce privește mortalitatea infantilă din Secuime, care poate fi considerată în medie ca ridicată. Conform analizelor care vizază regiunile transilvane publicate de demograful Levente Pakot, în zonele în care mortalitatea infantilă este mare, decesul unui sugar sau al unui copil mic influențiază pozitiv numărul nou născuților. Districtul Homorod a fost una dintre zonele suprapopulate, presiunea demografică rezultând o rată de emigrare semnificativă.

Rata mare de natalitate observată în perioada de studiu în jurul anului 1900 a atins o creștere de 6–7% raportat la suta de nașteri, și a dus la o creștere semnificativă a populației. Presiunea demografică cauzată de creștere a fost compensată pe de o parte de fenomenul de emigrație, pe de altă parte, de o rată ridicată a mortalității. Am regăsit un număr mai mare de băieți nou născuți. Raportul de 1026 de băieți la 1000 de fete nou născute pe parcursul primelor trei ani de viață se egalează, datorită ratei de mortalitate mai mari în rândul băieților. Calculul

realizat în ceea ce privește durata de viață preconizată, indică faptul că între anii 1880–1900 aceasta a scăzut semnificativ, iar între 1900–1940 sa înregistra o nouă creștere. Cu toate că din cauza numărului redus de cazuri, rezultatele pot fi puse la îndoială, având în vedere faptul că această metodă de calcul este utilizată în principal la calcule de nivel național, totuși scadența uniformă, indiferent de categoria de vârstă, oferă un anumit grad de relevanță calculelor.

În ceea ce privește datele despre căsătorie, în capitolele III. 6–8. am constatat că satele examinate pot fi caracterizate prin exogamie micro-regională, ceea ce înseamnă că o parte semnificativă a persoanelor imigrante s-au stabilit în satele evaluate ca urmare a căsătoriei cu o persoană din sat. Majoritatea soților care s-au mutat în urma căsătoriei provin din vecinătatea imediată într-o rază de 10 kilometri. În cazul satului Mărtiniș este important de menționat, că o parte substanțială a imigranților provin din satele vecine care pe parcursul perioadei evaluate au fost filiale ale parohiei din Mărtiniș. În cazul satului Merești este important de subliniat faptul că, datorită populației mai mari, oferta de pe piața de căsătorie fiind mai mare, fenomenul exogamiei a fost mai puțin semnificativ. Cu toate acestea, este evident faptul că tendința spre endogamie a fost clar influențată de specificul confesional, în ciuda mentalității protestante, mentalitate care în general este considerată a fi una cu înclinații spre deschidere socială și multiculturală. În comunitatea din Merești, datorită majorității clare a comunității confesiei unitariene, care a dominat viața socială a satului și datorită separării relative dintre aceștia și comunitatea minoritară a greco-catolicilor, fenomenul exogamiei confesionale este mai puțin prezent în comparație cu satul vecin Mărtiniș, unde compoziția confesională prezintă o situație mai eterogenă în contextul unei populații mai mici.

În ambele sate, am găsit o medie a vârstei de căsătorie mai mică, în comparație cu media generală a vârstei identificate la populațiile din vestul Europei. Tendința vârstei de căsătorie regăsită în satele evaluate este asemănătoare rezultatelor publicate în studiile care au vizat comunități din Secuime. La ambele sexe se observă o creștere treptată și relativă a vârstei la prima căsătorie. Am constatat faptul că vârsta la prima căsătorie la bărbați tinde către vârsta de 24-25 de ani, iar la femei tinde spre vârsta de 19-20 de ani. Vârsta primei căsătorii a fost determinată în general de aspecte cum ar fi structura familiei, conviețuirea celor trei generații, condițiile de trai precare, care au rezultat în primul rând din fragmentarea terenurilor agricole și lipsa surselor alternative de venit. În cazul bărbaților este important de consemnat și aspectului serviciului militar obligatoriu. Nu în ultimul rând este important de menționat și tradiția angajării ca servitor înainte de căsătorie, cu precădere într-un mediu urban, specific categoriei de fete tinere, aceste aspecte demografice fiind concepute ca emigrație temporară.

În procesul cercetării, am vizat descrierea modelelor de sezonalitate a celor trei evenimente ale vieții consemnate în registre, însă în textul analizei se reflectă faptul că printre cele trei evenimente predomină tema sezonalității căsătoriilor. În perioada analizată au avut loc schimbări importante în ceea ce privește condițiile socio-economice. În cadrul temei descrierii sezonalității am încercat să identific caracteristicile societății examinate, și totodată am încercat să compar rezultatele cu caracteristicile satelor de confesiune romano-catolică, sate aflate în proximitatea regiunii studiate. Perioada de preindustrializare și procesul de modernizare au fost însoțite de apariția procesului de secularizare. Schimbările ivite în cadrul societății au afectat în mod evident și mentalitatea colectivă și asistăm la o schimbare și în privința normelor religioase tradiționale.

În capitolul în capitolul III.10. am prezentat schimbarea modelului sezonalității căsniciilor din satele protestante. Schimbarea a fost influențată în primul rând de către creșterea intensității volumului de muncă, de intenția de evitare a sezonului de lucru și mai puțin de către diminuarea devotamentului populației față de valorile religioase. Influența valorilor religioase, pe de o parte și a factorilor economici pe de altă parte, se manifestă pe fondul valorilor liberale protestante, totodată pe fondul creșterii provocărilor existențiale, precum și pe fondul creșterii mobilității sociale. Prin compararea rezultatelor identificate cu date ale comunităților romano-catolice din regiune am ajuns la concluzia că evenimentul căsătoriei a treptat a devenit mai mult un eveniment de familie și sezonalitatea acestor evenimente treptat se deviează spre pauzele de muncă și cele de sărbătoare datorită creșterii volumului de muncă, a condițiilor precare de viață și din cauza emigrației teperare a generației tinere. Scăderea influenței normelor religioase este mai vizibilă în satele protestante, în măsura în care mentalitatea aflată la baza schimbărilor sociale a fost influențată mai ales de către doctrinele protestante. Se poate observa că influența bisericii catolice pe tema interdicțiilor din perioadele de post ale sărbătorilor a fost mult mai puternică decât a cultelor protestante.

Declinul influenței normelor bisericesti din secolul al XIX-lea este indicat de scăderea numărului sărbătorilor religioase din timpul zilelor de lucru, și de către relocarea sărbătorilor familiale și bisericesti către sfârșitul săptămânii (zilele de duminică), precum și respectarea selectivă a interdicțiilor bisericii în perioadele de post precedente sărbătorilor de Crăciun și sărbătorilor Pascale. În modelul de sezonalitate dintre anii 1800–1940 se poate observa fenomenul de dispersie, însemnând faptul că vârfurile numărului de căsătorii scad, iar în perioadele mai puțin active numărul căsătoriilor crește treptat. O constatare interesantă a studiului se referă la căsătoriile înregistrate în luna decembrie. Este clar faptul că interdicțiile religioase pe perioadele de post în satele protestante se manifestă în mai mică măsură decât în

satele catolice, totuși efectul tradiției este incontestabil prezent. Prezența tradiției este surprinsă de exemplu prin numărul mare de căsătorii înregistrate în a doua și a treia zi de Crăciun (26-27 decembrie). Acest vârf numeric din luna decembrie se observă și în cazul botezurilor înregistrate. Intensitatea fenomenului de dispersie este în creștere și se observă mai ales de la sfârșitul secolului XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea. În ciuda acestor schimbări, este clar că biserica continuă să aibă o prezență puternică în viața socială și culturală a comunităților.

În șirul studiilor nenominative din capitolul al III-lea, am inclus și un scurt capitol care vizează evaluarea frecvenței numelor și prenumelor folosite. Deși examinarea numelor și prenumelor nu poate fi catalogată a fi o analiză nenominativă, având în vedere faptul că simpla analiză a frecvenței numelor nu necesită realizarea fișelor de familie, adică conexiunea datelor, am catalogat acest tip de analiză a fi una nenominativă. În cea ce privește utilizarea numelor de persoane, în comunitățile examinate am regăsit nume utilizate în mod obișnuit în comunitățile de etnie maghiară din Secuime. În ambele sate am identificat numele de familie dominante și prenume cele mai des utilizate. În cazul numelor de familie, s-a dovedit că apariția frecventă a unui nume în baza de date nu înseamnă întotdeauna și că acel nume ar fi unul dintre cele mai vechi din sat. De asemenea, am arătat că din cauza mortalității, același prenume se poate regăsi de mai multe ori pe o fișă de familie la mai mulți copii, astfel încât prenumele unui copil decedat este reluat de familie pentru un alt copil născut mai târziu. De asemenea am observat în ambele sate și utilizarea de pseudonime folosite pentru distincții în cazul numelor des folosite.

În seria analizelor nominative am abordat trei subiecte principale. Am analizat aspectul văduviei și probabilitatea recăsătoriei celor văduviți în capitolul IV.1. În capitolul IV.2. am inclus în cercetare, ca sursă adițională puțin folosită, un recensământ realizat de biserica unitariană pe criteriile confesionale din anul 1868 pentru întreaga comunitate bisericască din Transilvania, iar în capitolul IV.3. am încercat utilizarea a încă unei surse adiționale, și anume listele nominale ale tinerilor de vârsta majoratului care au participat la evenimentul bisericesc numit confirmare, o altă sursă din registrele parohiale rar folosite până acum în acest tip de analize.

Ca urmare a calității registrelor am apreciat că subiectul văduviei poate fi analizat în condiții acceptabile și optime pe baza datelor din perioada 1830–1940, perioadă în care la înregistrarea căsniciilor s-a inclus în mod consecvent și vârsta soților. Un punct de pornire esențial în analiza acestui subiect este faptul că în Transilvania în perioada studiată evenimentul de căsnicie a lipsit din viața unui număr neglijabil din populație. Și în cazul de față se confirmă observația făcută în analizele mai multor comunități din Secuime, și anume faptul că numărul căsniciilor dintre persoane văduvite este aproape dublu față de comunitățile din Europa de Vest.

Acest aspect se explică prin realitatea socială, fiindcă o primă strategie de supraviețuirea a unei persoane văduvite a fost recăsătoria, persoanele văduvite realizând astfel în termeni locali o proporție semnificativă a pieței de mariaj. Analiza detaliată a structurii gospodăriilor din satele regiunii Homoroșilor trebuie să facă obiectul unor cercetări ulterioare. Până atunci ne bazăm pe concluziile demografului Levente Pakot în legătură cu demografia Ținutul Secuiesc, conform căroră familia simplă, adică părinți cu mai mulți copii era modelul de familie dominant (60–70%), iar familia se baza pe o rețea complexă de rudenii. Proporția gospodăriilor cu un model familial extins orizontal sau lateral este de aproximativ 10%, în timp ce persoanele văduvite sau persoanele care locuiesc singure reprezentau o proporție de aproximativ 3% din gospodării.

Este evident că vârsta văduvilor este invers proporțională cu șansele de recăsătorire, iar în întreținerea persoanelor în vârstă văduvite se observă o dependență aproape totală de proprii copiii. Diferențierea dintre genuri este semnificativă și în cadrul studiului persoanelor văduvite. În cazuri foarte rare se consemnează preluarea conducerii gospodăriei de către văduve. În cele mai multe cazuri, ele au cedat controlul gospodăriei unuia dintre copii, sau soțului uneia dintre fete, găsim astfel un refugiu stabil pentru anii de bătrânețe.

Pe parcursul secolului al XIX-lea, odată cu creșterea duratei vieții medii, timpul mediu de viață petrecut în căsnicie a crescut cu aproximativ un deceniu. Cazualitatea de văduvire a femeilor este cea mai ridicată în grupa de vârstă cuprinsă între 55–75 de ani, în timp ce la bărbați cazualitatea este cea mai ridicată în grupa de vârstă cuprinsă între 55–60 de ani. Datorită vârstei mai ridicate de căsătorie și vârstei medii de deces mai scăzute, timpul mediu petrecut în căsătorie în cazul bărbaților este semnificativ mai scurt decât la femei. Respectarea perioadei de doliu nu a fost o normă foarte strictă în satele protestante, dar diferențierea dintre genuri se observă și în acest domeniu. Normele sociale în cazul bărbaților par a fi mult mai permissive decât în cazul femeilor. Diferența dintre genuri se arată și în șansele de recăsătorire a persoanelor văduvite. Șansele ca femeile văduve să se recăsătorească au fost mult mai mici decât cele ale bărbaților, și au fost semnificativ diminuate de prezența copiilor. După vârsta de 50 de ani, șansele acestora de recăsătorire tind spre nul. În contrast, în cazul bărbaților, șanse de recăsătorire există și peste vârsta de 50 de ani.

S-a conturat și nevoia observării fenomenului de divorț, fenomen social prezent în satele protestante, spre deosebire de comunitățile de confesiune catolică. Am introdus problematica divorțului pentru a deosebi persoanele văduvite de persoanele care au ieșit din căsnicie prin divorț, ca astfel să pot analiza mai clar situația populației recăsătorite. Pe baza datelor disponibile am constatat că majoritatea divorțurilor au avut loc în primii ani de căsnicie, dar perioada dintre data divorțului și înregistrarea următoarei căsătorii a variat de la caz la caz. Bărbații divorțați au

intrat într-o nouă căsătorie la vârste între 24–56 de ani, iar femeile la vârsta dintre 20–48 de ani. O examinare mai aprofundată a cazurilor de divorț este o sarcină viitoare importantă pe un eșantion mai larg, dar această problematică nu este vizată în cadrul acestei disertații.

În cadrul capitolului al IV-lea am încercat să conectez baza de date creată prin metoda reconstituirii familiei și cu alte surse adiționale. Una dintre sursele auxiliare puțin utilizate este recensământul confesional al Bisericii Unitariene realizat în 1868. Recensământul a fost realizat pentru întreaga populație de confesie unitariană din Imperiul Austro-Ungar și există recensăminte confesionale similare realizate și de celelalte culte. Sursa este foarte utilă în analiza componenței comunității religioase din anul vizat. Preluarea acestei surse confesionale a fost necesară pentru că fișele originale ale recensământului din 1869/1870 din păcate nu sunt disponibile. Datele au fost publicate în cazul localităților mai mari, nu și în cazul satelor vizate de prezenta cercetare.

Completarea datelor de pe fișele originale de recensământ este posibilă parțial prin această sursă, care oferă date despre segmentul socio-confesional majoritar din satele analizate. Sursa este una foarte valoroasă, mai ales dacă este corelată cu cifrele provenite din recensământul oficial, publicat numai în formă agregată, și totodată corelată cu baza de date realizată cu ajutorul datelor din registrele de stare civilă. Noutatea oferită de acest capitol, așadar, constă în utilizarea sursei adiționale bisericești, dar se prezintă și perspectiva efectuării unor analize pe întregul volum de date întocmit cu ocazia recensământului confesional din 1868, volum care conține datele a aproape tuturor comunităților unitariene din Transilvania.

În capitolul IV.2. am detaliat aspectele istorice și sociale care au determinat realizarea acestei surse. Acest capitol prezintă detaliat antecedentele, consecințele și contextul local și central-european al aspectelor de transformare socială din a doua parte a secolului al XIX-lea. Am comparat datele locale cu cifrele privind situația populației din comitatul Odorhei și Transilvania în general. Dat fiind faptul că datele regăsite în matricolele cu privire la ocupație sunt incomplete, recensământul confesional poate compensa această deficiență într-o oarecare măsură. Prin urmare, am examinat situația ocupațiilor, structura familiilor și distribuția copiilor pe grupe de vârstă și sexe. Marea majoritate a populației din ambele sate era formată din familii cu ocupații agricole de bază. Din cauza lipsei diversității ocupațiilor, familiile au fost extrem de vulnerabile la fluctuațiile economice. Această vulnerabilitate a cauzat, desigur, daune semnificative în timpul crizelor economice, climatice sau epidemiologice. Din cercetare reiese că, în cazul majorității populației, familia s-a construit pe o solidă rețea de rudenie. Relația dintre frați și veri a avut un rol esențial în asigurarea traiului, a resurselor economice necesare supraviețuirii. De asemenea bunicii au jucat un rol important în creșterea copiilor, în special în

timpul muncii sezoniere, dar și în cazurile de văduvie timpurie sau în situațiile de nașteri ilegite. În jurul vârstei de 12 ani, copiii erau deja considerați o forță de muncă utilă în gospodărie, adesea în detrimentul ratei de școlarizare. În ceea ce privește grupa de vârstă tânără: am identificat o rată ridicată a persoanelor care au ales emigrarea temporară spre orașele apropiate sau mai îndepărtate. O proporție semnificativă dintre cei care au părăsit așezarea în această perioadă s-a întors în satul natal la vârsta căsătoriei. În concluzie putem reconfirma, că analiza detaliată a datelor din volumul de recensământ confesional unitarian din 1868 oferă date importante, pentru o mai bună înțelegere a situației de ansamblu a comunității religioase unitariene din secolul al XIX-lea. Corelarea materialului de recensământ cu registrele parohiale locale și datele recensământului oficial oferă posibilități importante pentru realizarea studiilor de tip monografic.

A treia analiză în seria abordărilor nominative este cea realizată prin introducerea în baza de date a tabelelor nominale acele grupuri de tineri care au ajuns la vârsta majoratului și care în jurul vârstei de 13 ani au participat la evenimentul confesional tipic cultelor protestante numit confirmare. Această sursă de date este și ea una mai puțin folosită în astfel de analize. În prima parte a capitolului IV.3. sunt prezentate conceptul și istoricul evenimentului religios tipic protestant, aici fiind vorba de confesiunile unitarian și reformat. Analiza își propune urmărirea vieții reproductive a copiilor protestanți botezați între anii 1861 și 1880. Am încercat punerea în practică a metodelor complementare de analiză folosite pe parcursul cercetării, respectiv reconstituția familiei și analiza istoricului evenimentelor, (event history analysis) implicând o sursă de date adițională împreună cu baza de date realizată din datele registrelor confesionale. Dat fiind faptul că sursa adițională este în mod accentuat o sursă de tip confesional, tema principală a analizei a fost prevalența dimensiunilor confesionale în familie, precum și relația dintre gradul de reproducție și rămânerea în comunitatea de proveniență.

După prezentarea conceptului de majorat numit confirmare în comunitățile unitariene și reformate din Transilvania, subiectul mi-a impus să prezint tangențial conceptul școlilor bisericesti din satele din Secuime și situația de școlarizare a copiilor ajunși la pragul majoratului confesional. Analiza a constatat că datorită ratei mari de mortalitate infantilă, dar și din cauza ratei relativ scăzute de alfabetizare din comunitățile vizate, abia o treime a nou-născuților din perioada 1861–1880 a ajuns să trăiască evenimentul confirmației. Aproape jumătate dintre copiii din cohorta de nou-născuți a decedat înainte de a împlini primul an de viață și abia o treime din cohorta de testare a ajuns la momentul de mariaj. Cuplurile căsătorite provenite din cohorta inițială au născut în medie 5,6 copii, aceștia fiind copiii acelor familii care au realizat rate de reproducere efectivă. Raporturile dintre confesiuni în generațiile provenite din cohorta

inițială au rămas aproape aceleași de-a lungul a trei generații consecutive studiate. Rezultatele obținute au confirmat faptul, că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, biserica și-a păstrat influența asupra culturii religioase a populației analizate. Creșterea numărului de enoriași ai comunității reformate din Mărtiniș din prima jumătate a secolului al XIX-lea s-a oprit până la mijlocul secolului, iar comunitatea unitariană majoritară a reușit să își mențină superioritatea numerică. În cazul căsătoriilor mixte din punct de vedere confesional, apartenența confesională a copiilor s-a realizat prin preluarea confesiei părintelui aferent de același sex, adică fetele au preluat confesiunea mamei, iar băieții confesiunea tatălui, conform cutumelor și legilor. Totodată menționăm că, așa cum se observă, compromisul voluntar al schimbării confesiei a fost mai accentuat în cazul femeilor, iar efectul de absorbție al comunității majoritare a fost prezent în aceste sate, dar cu un efect redus.

Pentru înțelegerea mai aprofundată a relației dintre confesionalitate și datele demografice din satele cercetate, am prezentat într-un capitol separat scurtul istoric al cultelor care se regăsesc în comunitățile analizate. Capitolul vizează o perioadă relativ lungă, de aproape trei secole, fără intenția de a prezenta istoria monografică integrală a localităților. Ca obiectiv central am avut definirea și prezentarea problematicii binare dintre asimilarea confesională naturală vs. asimilarea confesională manipulată. Pe parcursul trecerii în revistă a problemei am ajuns la concluzia că regăsim asemănări, dar și diferențe în dinamica confesională în istoria celor două sate. Asemănarea poate fi observată în situația minorității greco-catolice din ambele sate, iar diferența se ivește în observarea coexistenței confesiunilor unitariene și reformate din satul Mărtiniș. Expansiunea confesiei reformate s-a realizat pe baza aspirațiilor familiei de nobili, care au patronat comunitatea reformată până în prima parte a secolului al XIX-lea. Asimilarea confesională a afectat în primul rând comunitatea minoritară a greco-catolicilor în ambele sate. Până la mijlocul secolului al XX-lea s-a ajuns la asimilarea treptată a întregii comunități greco-catolice. De asemenea, din analiză reiese clar că, în special în cazul minorității confesionale greco-catolice, problematica de confesionalitate are în componență și o dimensiune etnică de mai multe generații, care a fost o sursă și un pretext de tensiuni sociale în special în anii '30 ai secolului trecut.

În analiza situației cultelor, de asemenea, am folosit o sursă de date mai puțin utilizată. Registrele schimbărilor de confesiune de-a lungul perioadei vizate sunt în mare măsură liste periodice, neregulate. Am completat acest tip de date din diverse alte registre și surse care au conținut astfel de informații, găsite în procesul reconstrucției. Schimbarea voluntară sau involuntară a confesiunii reappare periodic, dar în perioada interbelică se observă intensificarea fenomenului. Am prezentat dublul efect al presiunii politice și a asimilației naturale în așezările

studiate. Am arătat faptul că până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, proporționalitatea cultelor s-a consolidat, dar în concluzie, am constatat că soarta tulbure și asimilarea confesională nu întotdeauna voluntară a familiilor greco-catolice pot fi oarecum legate de fenomenul apariției cultului neoprotestant baptist în microregiune la începutul secolului al XX-lea.

Capitolul final este un studiu de caz, care conține prezentarea detaliată a mai multor generații dintr-o familie greco-catolică din Mărtiniș și servește la ilustrarea împletirilor dimensiunilor sociale, etnice și confesionale complexe din regiunea analizată. Familia Daradics a apărut în regiunea Homorod cel mai probabil la începutul secolului al XIX-lea și s-a stabilit în satul Mărtiniș împreună cu alte familii imigrante. Câteva capete de familii greco-catolice din satul Mărtiniș, convertite la calvinism la mijlocul secolului al XIX-lea, și-au botezat fiii în continuare timp de încă două sau trei generații în cultul greco-catolic, susținând astfel o dihotomie confesională interesantă în cadrul propriilor familii. Dacă fetele familiei Daradics au fost botezate după cultul reformat și au fost educate astfel, băieții și-au păstrat identitatea greco-catolică până la sfârșitul primului război mondial. Din fișele de familie întocmite se poate observa procesul de integrare confesională în comunitatea reformată și unitariană. Am arătat cum descrierea amănunțită a istoriei unei familii este o ilustrare perfectă a realității demografice pe plan local și cum metoda de reconstituire a familiei și istoria familiilor pot fi complementare. În continuarea cercetării, ar fi oportună compararea rezultatelor cu alte studii de caz ce urmăresc istoricul diferitelor familii care provin din categorii sociale diferite și care reprezintă modele diferite de familie. Sunt convins că o astfel de abordare ar oferi o perspectivă nouă în cercetarea istorică de tip monografic și ar prezenta noi nuanțe ale datelor statistice.

În general, prezenta cercetare s-a concentrat pe prezentarea datelor demografice locale și micro-regionale, dar indicatorii au fost comparați cu date dintr-un context socio-istoric mai larg al Ținutului Secuiesc și chiar și cel european. Am încercat să găsesc și să prezint cele mai importante caracteristici ale situației demografice a microregiunii folosind și surse de date complementare din diferite registre bisericești, precum și date provenite din recensăminte oficiale.

Într-un mod oarecum paradoxal, punctele slabe și punctele tari ale prezentei dizertații în multe cazuri coincid. Pe parcursul cercetării m-am concentrat pe caracterul local așa cum este propus de metodologia reconstituției de familii, pentru a putea oferi noi date privind comportamentul demografic din regiune. Rezultatele sunt cu atât mai importante, cu cât toată Transilvania reprezintă o zonă rar cercetată. Temele analizate care se regăsesc în cuprins sunt în esență amprente dintr-un proces de studiu cu o durată de șase ani. Motivația cercetării bazată pe dorința de autocunoaștere și studiile teologice ale autorului pot explica oarecum de ce

problematica confesională și ecleziastică a fost reluată în multiple faze ale cercetării. Am considerat că este importantă parcurgerea tuturor etape metodologice pentru a demonstra aplicabilitatea practică a metodei de reconstituire a familiei pe sursele protestante din Secuime, dar și pentru identificarea limitelor care se ivesc pe parcursul cercetării.

În rezumatele de la sfârșitul capitolelor m-am referit în mod regulat la posibilitățile de continuare a temelor de cercetare care au apărut în cadrul procesului de analiză. Cele mai importante oportunități în continuarea cercetării sunt perfecționarea bazei de date deja realizate și completarea datelor cu alte seturi de date. Aici mă refer în primul rând la cărțile funciare ale satelor, întocmite în primul deceniu al secolului al XX-lea, dat fiind faptul că aceste surse conțin date și informații care ne pot oferi posibilitatea unei analize profunde în ceea ce privește situația economică și socială a populației rurale din această perioadă. Înțelegerea mai exactă a condițiilor economice și o examinare mai detaliată a efectelor războaielor mondiale ar fi o contribuție importantă în procesul de analiză a valurilor de migrație identificate pe parcursul secolului al XX-lea. O astfel de analiză multiplă ar ajuta la înțelegerea procesului care a avut ca rezultat ca numărul populației regiunii, până la începutul anilor 2000, să scadă la nivelul înregistrat cu o sută de ani mai devreme. Completarea bazei de date existente cu datele de stare civilă a satelor care aparțin de comuna Mărtiniș, cel puțin de la 1895, oferă de asemenea o posibilitate de continuare a cercetării și ar crește semnificativ și relevanța rezultatelor cercetării.

Într-un final, cred că ar fi de dorit compararea rezultatelor lucrării cu rezultate din regiuni similare din Transilvania cu populație de etnie română și săsească, cu apartenențe confesionale ortodoxă/greco-catolică, respectiv lutherană. Cred că o astfel de cercetare comparativă într-un context multicultural transilvănean ar putea adăuga și mai multă relevanță rezultatelor prezentate.